

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Соня Будева
на дисертационен труд на Елена Илиева Керанкова,
докторант в редовна форма на обучение
по професионално направление 3.4 Социални дейности, област на висше
образование 3. Социални, стопански и правни науки,
към катедра „Медико-социални науки“, факултет „Обществено здраве, здравни
грижи и спорт“, на ЮЗУ „Неофит Рилски“,
за присъждане на ОНС „Доктор“

Тема на дисертационния труд: „Ефективност на системата за регистриране и мониторинг на случаи на насилие над деца“

Научен ръководител: проф. д-р Васка Станчева-Попкостадинова

I. Данни за дисертанта и докторантурата

Елена Илиева Керанкова има образователна степен професионален бакалавър „Медицинска сестра“, бакалавър „Социална педагогика и социална подпомагане“ и магистър „Социални дейности“, както и допълнителна професионална квалификация „Училищен, социален, бизнес психолог“.

В професионален план, докторантката има солиден опит в сферата на социалното подпомагане и закрила на детето. От 1989 г. работи в здравни и социални институции, като от 2008 г. в структурите на АСП. Заемала е ръководни позиции в социалната сфера, има опит и като консултант и обучител.

Има участия в пет научни форума и пет научни проекта.

През 2016 г. Елена Керанкова е зачислена като редовен докторант към катедра „Медико-социални науки“, факултет „Обществено здраве, здравни грижи и спорт“, на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Положила е успешно задължителните докторантски изпити и е изпълнила дейностите по индивидуалния учебен план. Отчислена е с право на защита.

Документите по дисертацията са подготвени съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в РБ и Правилника за неговото приложение.

II. Данни за дисертационния труд

Представеният дисертационен труд е написан на 136 страници, от които 7 страници са библиография и 6 страници са приложения. Литературната справка се състои от 107 източника, от които 66 на български и 40 на английски език. Приложенията са 2.

В структурно отношение е разделен на увод, три глави, изводи, препоръки, използвана литература и приложения.

В увода е очертана актуалността на темата, а именно: липса на точна информация за броя на децата, жертви на насилие и пренебрегване; липса на единна система за сигнализиране за насилие над деца; липса на система и методика за събиране на данни, която да обхваща всички малтретирани деца. Това определя и изследователския интерес на докторанта към темата за ефективността на системата за сигнализиране и мониторинг на случаите на насилие над деца в България.

В глава първа е дефинирана същността на насилието и видовете насилие над деца, както от научна гледна точка, така и от нормативна.

Направен е преглед на международните документи, регламентиращи правата на децата на защита от всички форми на насилие, като Конвенцията за правата на детето, Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие, Европейска социална харта, Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето, Хагска конвенция, Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие и др.

Обсъдени са документите по защита на децата в българското законодателство, като Конституцията на РБ, Семейния кодекс, Наказателния кодекс, Закона за закрила на детето.

Обхванати са основните моменти от националните планове и стратегии за защита на децата в България. На базата на този преглед, дисертантката прави обосновано заключение, че от началото на създаване на системата за закрила на детето, са разписани редица стратегически документи, които задават рамката на политиката в по закрила на детето при случаи на насилие, но въпреки това липсват единни индикатори за отчитане на дейностите; изпълнението на дейностите е обезпечено от средства по различни програми и реализацията им е на проектен и териториален принцип; има приемственост и последователност в разписваните политики, но не е обезпечена реализацията на дейностите, или са залагани дейности, които вече са в процес на реализация.

Направен е задълбочен и всестрани преглед на системите за сигнализиране на случаи на насилие над деца, както и на Координационния механизъм, описвайки ролята на ДАЗД, АСП, МВР, ЦКБППМН, ДПС, РУО. Цитирани са като идентифицирани проблеми: „прекъсване на информационния поток, обезпечаваш Националната информационна система по отношение на данните за насилие срещу деца, което води до липсата на обективна информация и анализ на проблема за насилието“ и „необходимост от въвеждане и поддържане на Национална информационна система за деца по утвърдена методология и съпоставими индикатори“.

Най-ценното в глава първа е анализът на слабостите на системата за установяване, регистриране и съобщаване за случаи на насилие над деца, както и извеждането на препоръки за подобряване на работата в системата. Основните изводи за слабостите на системата, които дисертантът посочва са:

- недостатъчно ефективност спрямо случаи на насилие;
- слаба готовност за разпознаване насилието над деца
- субективната преценка на човешкия фактор при регистриране на насилие над деца;
- законодателството не допринася за проактивна работа „на терен“ на социалните работници от ОЗД;
- в социалните услуги по-голямата част от случаите на насилие над деца остават вътре при доставчика и не се препоръчват за външна намеса;
- насочването с цел да се включат и ползват други услуги и доставчици е слабо;
- сериозни трудности при изпълнението на стандарта за междуинституционално сътрудничество и работа по случай в системата за закрила на деца;
- голяма част от доставчиците на услуги в здравеопазването и в частния социален сектор нямат механизми за сигнализиране, мониторинг и надзор върху случаите на насилие над деца.

Адекватно са обособени и няколко препоръки за подобряване работата на системата относно способността ѝ да идентифицира, регистрира и препраща случаи на насилие:

- подобряване на взаимодействието на работещите в различните сектори на системата за закрила на деца;

- допълнения в устройствените актове и длъжностните характеристики на специалистите от различните сектори, включваща административна отговорност при неизпълнение;
- ясно разписани механизми и процедури при водене и управление на случаите на насилие над деца с ясно дефинирани отговорности на членовете на мултидисциплинарните екипи;
- поднормативни документи, които уреждат взаимодействието между различните сектори в системата и гарантират прилагането на ЗЗД при всички нейни нива и звена;
- създаване на единен регистър;
- въвеждане на единен механизъм или система за наблюдение и мониторинг;
- мултидисциплинарен подход при работа с дете, жертва на насилие;
- засилване работа на терен по превенция на насилието;
- повишаване на квалификацията на работещите в системата.

На база на анализирана информация от официални правителствени източници и НПО, работещи в сферата закрила на детето, дисертантът прави сериозно обобщение, че насилието засяга все още голям брой деца в България, като същевременно отговорните за това институции, а именно АСП и ДАЗД, не разполагат с актуална информация, нито с конкретна методология за събиране и обработване на информация за насилието над деца.

В тази глава докторантът показва много добри способности за анализ на литературни, нормативни и статистически данни.

Глава втора представя структурата и организацията на емпиричното проучване. Ясно е очертана целта, а именно: Проучване ефективността на съществуващите механизми за откриване, регистриране и проследяване на случаите на насилие над деца. Изведени са емпиричните задачи, работна хипотеза и предмета на изследването. Описани са обектите на изследване, като извадката е достатъчна по обем и разнообразие, за да покрие изискванията на качествена обработка на резултатите. Извадката включва 240 началник ОЗД, социални работници от всички 147 ДСП на територията на цялата страна, 12 експерти от различни структури в областта на закрила на детето (АСП, ДАЗД, МКБППМН, РУО, ДПС, НПО).

Представени са изследователските методи, които включват: Анкетната карта с 18 отворени и затворени въпроса, групирани в няколко области въз основа на факторите, които влияят върху мониторинга на случаи на насилие над деца и Полуструктурирано интервю с с 22 въпроса.

Много подробно е описана организацията на изследването, която минава през три етапа: пилотно проучване, експертна оценка на разработените въпросници и същинско проучване. За целите на изследването дисертанта получава официално разрешение от АСП за провеждане на проучване за ефективността на съществуващите механизми за откриване, регистриране и проследяване на случаите на насилие над деца, в териториалните структури Агенцията на територията на цялата страна. Получено е разрешение и от председателя на ДАЗД за достъп до обществена информация относно случаите на насилие над деца.

Глава трета представя анализ на резултатите от емпиричното проучване. Анализирани са данните от: 1/ Докладите за мониторинг на прилагането на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция; 2/ Интервюта с експерти в областта на закрила на детето; 3/ анкетно проучване относно ефективността на съществуващите механизми за откриване, регистриране и

проследяване на случаите на насилие над деца сред началници ОЗД и социални работници от Д“СП“.

Въз основа анализиранияте данни от Мониторинговите доклади за периода 2012-2019 г., дисертантката прави заключение, че за посочения период постъпващите сигнали за насилие над деца са се увеличили двойно, психическото насилие все още трудно се разпознава, а на negliжирането на децата не се отделя достатъчно внимание, като към форма на насилие. Обсъдени са възможните причини за тези тенденции.

Резултатите от анализа на данните открояват като най-високо рискови момчетата във възрастта 12-16 г., а след тях се нареждат момчетата във възрастовата група 8-11 г. Семейството е най-често мястото, където се извършва насилие. Отчита се ниска ангажираност на личните лекари и образователните институции, които на практика имат пряко наблюдение върху децата. Не са изследвани причините, както и не са налични данни за точния брой на сигналите, подадени от деца. Постигнато е много добро взаимодействие между участниците в екипите при проучване на сигнал и работа по случай /най-вече представители на ОЗД и полицията/, но все още остава незабележимо включването на представители на правораздавателната система.

Много добре са представени проблемните области, изведени в докладите, както и потребностите и предложения за адекватна реакция към тях. В тази подглава авторът поставя много адекватни въпроси, които биха могли да бъдат основа за бъдещи изследвания.

По отношение анализа на данните от интервютата с експерти от системата за закрила на детето, авторът извежда като резултати необходимостта от въвеждане на единни критерии и сравними индикатори, контрол на данните на всички нива, усъвършенстване на системата, както и създаване на интегрирана база данни, която да се координира от ДАЗД. Експертите са запознати с наличните процедури и системи за сигнализиране и имат опит да направят анализ на силните и слабите страни на системата за регистриране случаи на насилие над деца. Основните проблеми са свързани с липсата на единни критерии за регистриране и отчитане на сигналите за насилие, както и използването на различни дефиниции на понятието насилие.

Третата част от емпиричното изследване показва резултатите от проведено анкетно проучване сред служители в ОЗД. На база получените резултати дисертантката прави заключение, че обученията за разпознаване рисковете от насилие и работата по превенция са слабо застъпени, въпреки че нуждата от тях се определя като основна потребност от служителите в ОЗД. Идентифицираните трудности са свързани не толкова с регистриране на случаите, колкото с разпознаване белезите на насилие. Като предпоставки за справяне с трудностите, Елена Керанкова идентифицира: делегиране на повече правомощия на служителите от ОЗД, обучения и превантивна работа.

Основните изводи, които прави дисертантката въз основа на литературния обзор и емпиричното изследване, са пълни, ясни, конкретни и адекватни на поставената цел. Представените резултати и анализ на данните неоспоримо доказват хипотезата на изследването.

Направените препоръки логично следват получените изводи и отразяват както научното виждане на докторант Елена Керанкова, така и солиден професионален опит в системата за закрила на детето в България.

Авторефератът е представен в установената форма и съдържание. Той отразява в обобщен вид основните резултати от изследването и дава необходимата представа за теоретичните и приложни постижения на автора.

Представени са 4 публикации, 2 от които под печат. Публикациите по обем и тематична насоченост отговарят на изискванията за получаване на образователна и

научна степен „доктор“, свързани са изцяло с проблематиката на дисертационния труд и представляват успешен опит за изследователска дейност.

IV. Оценка на приносите на кандидата

В дисертационния труд авторът демонстрира добро ниво на познания в областта на теорията и практиката на закрила на детето. Темата на настоящата работа отразява съвременните изследователски методи в областта на социалната работа. Авторът проучва и използва голям обем от нормативни документи и стратегии и ги прилага в тази работа.

Дисертационният труд се характеризира с вътрешна съгласуваност. Задачите на изследването съответстват на поставената цел. От получените резултати логично произтичат изводите и практическите препоръки. Изводите са аргументирани, логически следват резултатите от анализа на получените данни, съответстват на целите и задачите.

Съществен принос е изключително сериозният и добре направен теоретичен и практически анализ на системата за закрила на деца, жертви на насилие или в риск от такова. Изведени са актуални проблеми на системата за подаване, регистриране и реакция на сигнали за насилие над дете.

Анализът е задълбочен и професионален. Идентифицирани са потенциални бариери, слаби страни на системата, както и възможности за подобряване на нейното функциониране.

Въпреки, че не претендира за представителност, прави впечатление обема и подбора на извадката на емпиричното проучване. Използването на количествени и качествени методи на изследване и обработка на получените данни показва задълбоченост в работата на докторанта.

Резултатите от дисертационния труд са насочени към решаване на актуални задачи в сферата на закрила на детето в България.

Като приноси на дисертационния труд авторът сам извежда:

- За първи път е направено проучване сред представители на всички ОЗД в България;
- Изведени са основните трудности, проблеми при работа по случаи на насилие над деца;
- Проучени са възможностите и е направена оценка на съществуващата система за регистриране случаите на насилие над деца;
- Изведени са основните проблеми, дефицити, бариери и възможности за функциониране на системата за регистриране случаи на насилие над деца;
- Направен е задълбочен анализ на наличните мониторингови доклади за приложение на координационния механизъм, като са изведени основните трудности и се правят конкретни предложения за оптимизирането му.

Посочените от автора приноси са адекватни и съответстват на знанията и уменията на дисертанта и на представените теоретични и емпирични данни.

IV. Критични бележки и препоръки:

Въпреки, че темата е разгледана през фокуса на научната теория, нормативната уредба и статистиката, информацията в литературния обзор е представена непоследователно, дублирайки се отчасти в различни подглави.

Литературният обзор би бил по-пълноценен и балансиран, ако беше използвана повече научна литература и добри примери от други държави и системи за закрила, вместо фокусът да бъде поставен върху нормативни документи.

Направените критични бележки не намаляват стойността на дисертационния труд.

V. Въпроси към дисертанта:

От представената от АСП и ДАЗД информация за постъпилите сигнали за насилие над деца е видно, че е налице тенденция за увеличаване на техния брой. Как докторантът може да обясни тази тенденция - като проблем, свързан с националната нормативна база и стратегии, като проблем, свързан с функционирането и контрола в институциите, отговорни за закрила на детето, или с други социални, икономически или политически фактори?

Има ли авторът отговор на поставените от самия него въпроси в дисертационния труд: Каква е причината да се представят оскъдни данни за случаите на насилие над деца? До колко наличните данни отговарят на реалния брой случаи на насилие над деца?

VI. Заключение

Представеният дисертационен труд има не само познавателна, но най-вече приложна значимост и показва отличните възможности на дисертантката за поставяне и разрешаване на научни задачи, добри умения за планиране и осъществяване на емпирично изследване.

Цялостното ми впечатление от дисертационния труд е, че той е едно задълбочено научно изследване, с широка теоретична база и практически опит, осъществено с надеждни емпирични методи, представящо добри анализи и обобщения.

Докторантът е изпълнил минималните национални изисквания по ЗРАСРБ и съответно по Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Всичко това ми дава основание да предложа на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на автора на дисертационния труд Елена Илиева Керанкова образователната и научна степен „Доктор“.

20.08.2021 г.
Гр.В.Търново

доц. д-р Соня Будава
/...../

